

оцінювальними формами визначення змісту й обсягу прав чи обов'язків сторін правовідносин. Теоретико-пізнавальними засадами є принципи виведення прав та обов'язків учасників правовідносин з їх цільового призначення, сутності, з «обставин справи».

Виступаючи загальною формально-структурною основою рецепції методів вироблення нормативних та індивідуально-правових рішень [10, с.25], усі розглянуті принципи водночас слугують засобами підтримання історичних зв'язків у західній правовій традиції. Синкретичний характер індивідуально-регулятивних деонтичних принципів надає можливість, з одного боку, враховувати в державно-юридичному регулюванні приватних відносин закономірності традиційно-звичаєвого та іншого саморегулювання, а з іншого – адаптувати саме позитивне цивільне право до змінюваної соціальної реальності.

Слід зазначити, що історія застосування відповідних цивільно-правових норм містить приклади наповнення їх вельми відмінним соціально-політичним змістом [4, с.195]. Відтак, значна пізнавальна цінність вказаних принципів як загальних «форм юридичного мислення» (Г. Радбрух) сама по собі не здатна забезпечити загальну соціально-змістовну, матеріальну справедливість юридичних рішень, ухвалених на їх основі. Виявлення ж такої справедливості та її міри вимагає виключно конкретно-історичного аналізу таких рішень, оцінки їх ролі в забезпеченні потреб окремих осіб, соціальних груп та усього суспільства, а також у збереженні і розвитку духовної культури цивілізації, складовою якої це суспільство виступає.

Для цивільно-правової політики України практично значущим моментом у питанні забезпечення соціальної дієвості та ефективності рецепції принципів правового регулювання ринкової економіки є збереження й відновлення наступності у розвитку правової системи, збереження її єдності й цілісності. Вирішення цього завдання

On the basement of civil codifications of France and Germany the impact of naturally-legal ideas on legislature is investigated. Legally-technical forms of expression and normative matter of naturally-legal principles in European codifications of the civil law are analyzed.

На матеріалі гражданських кодексів Франції і Німеччини досліджується вплив природно-правових ідей на законодавство. Аналізуються юридико-технічні форми вираження і нормативне содержание природно-правових принципів в європейських кодифікаціях гражданского права.

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Невмержицький Є. В.,

доктор політичних наук, доцент,

головний науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

В статті розглядаються основні детермінанти криміналізації економіки країни, стан злочинності у цій сфері та механізми протидії.

Ключові слова: підприємницька діяльність, економічна злочинність, криміналізація, бізнес, приватизація, банкрутство, тінізація.

Серед головних проблем подальшого розвитку підприємницької діяльності, безумовно, була і залишається її непомірна криміналізація. Ще в XIX ст. європейські дослідники економіки сприймали економічну злочинність як серйозну соціальну проблему майбутнього, яку неминуче доведеться вирішувати. Їх прогнози, судячи по Україні та інших країнах пострадянського простору, повністю виправдалися.

вимагає ретельного соціологічно-інституційного аналізу особливостей функціонування не лише правових, а й позаправових механізмів реалізації майнових інтересів суб'єктів національної економіки [6, с. 7 – 21]. На підставі такого аналізу має відбуватись і вироблення юридико-нормативних рішень з урахуванням всебічної оцінки значення цих чинників для підтримки й розвитку морально-правової культури в українському суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Покровский И. А. Естественно-правовые течения в истории гражданского права. – СПб.: Типография Б. М. Вольфа, 1909. – 53с.
2. Цвайгерт К., Кёту Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: В 2-х т. – М.: Международные отношения, 1998. – Т.1.: Основы. – 480 с.
3. Виаккер Ф. Зарождение, расцвет и кризис идеи кодификации // ФЕМИС. Ежегодник истории права и правоведения. – Вып. 1. – М.: Изд-во МГИУ, 2000. – С.128 – 154.
4. Кабриак Р. Кодификации. – М.: Статут, 2007. – 480 с.
5. *Общее гражданское уложение Австрийской империи 1811 года / Кодифікація цивільного законодавства на українських землях: Т.1. / Уклад.: Ю. В. Білоусов, І. Р. Калаур, С. Д. Гринько та ін. / за ред. Р. О. Стефанчука та М. О. Стефанчука. – К.: Правова єдність, 2009. – 1168 с. – С. 1029.*
6. *Методологічні засади захисту майнових прав осіб в Україні та ЄС / За заг. ред. О. Д. Крупчана. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 160 с.*
7. *Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) / Пер. с франц. В. Н. Захватаева / Отв. ред. А. С. Довгерт. – К.: Истина, 2006. – 1008 с.*
8. *Гражданское уложение Германии; Вводный закон к Гражд. уложению: пер. с нем. / Науч. ред. А. Л. Маковский и др. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – 816 с.*
9. Цвайгерт К., Кёту Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: В 2 т. – М., 1998. – Т.2.: Договор. Неосновательное обогащение. Деликт. – 512с.
10. Харитонов С. О., Харитонova О. І. Рецепції приватного права: парадигма прогресу. – Кіровоград: Центрально-українське видавництво, 1999. – 144 с.

Масштаби злочинності і корупції в економічній діяльності в сьгоднішній Україні занадто великі і продовжують наростати. Їх особлива небезпека полягає в тому, що суб'єктами таких злочинних проявів дедалі частіше стають особи, що займають високе соціальне становище як в державі, так і сфері бізнесу, що свідчить про зрощення бізнесу і влади. Такий висновок підтверджує вся практика розвитку в Україні ринкових відносин та накопичення

первісного капіталу, результатом чого стало небувале зростання економічної злочинності, криміналізація структурних елементів ринку: виробництва, споживання, послуг, цінних паперів тощо. Протиправні проступки у підприємницькій діяльності, передусім, позастатутна діяльність, незаконна зовнішньоекономічна діяльність, укриття доходів від оподаткування, торгівля без відповідних дозволів (ліцензій), сертифікатів якості тощо, стимулюють девіантну поведінку осіб, зайнятих у цій сфері, яка, як правило, переростає в злочинну діяльність.

Економічні правопорушення наявні не лише за умов вільного ринку, вони є атрибутом й інших економічних систем, супроводжують виробничі та обмінні процеси як у високо розвинутих економіках, так і у державах з тоталітарною економікою та надзвичайно високим рівнем етатизації суспільного життя. У колишньому Радянському Союзі економічна злочинність існувала завжди. Нею були вражені основні галузі народного господарства, особливо торгівля, комунальні структури, легка і м'ясо-молочна промисловість, транспорт, громадське харчування. Використовуючи товарний дефіцит, можливість підкупу чиновників, ділки «тіньової» економіки створювали підпільні виробництва, цехи, артілі, активно опановували «секрети» торгівлі, обростали зв'язками з господарськими та державними чиновниками, у тому числі й працівниками правоохоронних органів. Вже тоді на матеріальному утриманні у злочинців перебувала значна кількість керівників різних ланок народного господарства та керівників органів виконавчої влади. Найбільшого розмаху економічна злочинність набула у період застою, коли сформувалась система розкрадань, хабарництва по горизонталі і вертикалі у багатьох галузях виробництва, постачання, збуту й торгівлі. Загальновідома справа про зловживання з бавовною в Узбекистані, фігурантами якої були вищі посадові особи цієї республіки. У Києві – це справа в системі громадського харчування, фігурантами якої були великі партійні функціонери.

В часи перебудови, після деякого протистояння представників загально-кримінальної та економічної злочинності, між ними було досягнуто компроміс. Лідери економічної злочинності почали використовувати послуги загальнокримінальних злочинців. Поступово вони стали компаньйонами «ділків-тіньовиків», які спільно вкладали кошти у злочинний бізнес, забезпечували підпільних підприємців послугами, пов'язаними з їх охороною, збутом необлікованої продукції, здійснювали контроль за співучасниками і вели боротьбу з конкурентами. Саме тоді почалося зрощення великих розкрадачів державної і комунальної власності з хабарниками, шахраями, грабіжниками, «зłodіями в законі», що сприяло формуванню організованої економічної злочинності.

Цей процес особливо посилювався після прийняття Закону СРСР «Про кооперацію», коли накопичені «тіньовиками» і «цеховиками» кошти були спрямовані на міжнародні та внутрішні спекулятивні операції. У недержавному секторі економіки утворилися розгалужені кримінальні структури «псевдопідприємці». Значна частина кооперативів, створених на базі державних підприємств, стала механізмом «відмивання» злочинно набутих капіталів, одержаних в результаті реалізації продукції, виро-

бленої на цих підприємствах, тобто продукції, що вироблялася державними підприємствами, скуповувалася кооперативами майже за собівартістю, але реалізовувалася за цінами, що в кілька разів перевищували відпускні ціни держпідприємств. Вже тоді перестала діяти ст. 154 КК України (спекуляція). Відверту спекуляцію було названо торговельно-посередницькою діяльністю.

Більша частина сфери послуг (торгівля, виробництво взуття та текстилю, перепродаж сировини тощо) підпала під ефективний контроль нової суспільної верстви – підприємців, які одразу ж пішли шляхом створення специфічних захисних механізмів напівлегального бізнесу з метою придушення будь-яких спроб конкуренції, що могла підірвати захоплені ними позиції.

Подальшому процесу криміналізації і фактичного пограбування загальнонародної власності в Україні сприяв недосконалий Закон «Про підприємництво», на основі якого був розроблений непрозорий порядок реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності. Завдяки цьому більшість зареєстрованих у 1991–1996 рр. суб'єктів підприємницької діяльності фактично займалась легалізацією доходів злочинного походження. Безпосередньо виробництвом займалась порівняно незначна кількість підприємницьких структур, а більшість з них існувала за рахунок державного сектора економіки і використовувала його як прикриття організованих злочинних угруповань.

У період прискореного перерозподілу власності в Україні проходило сплановане, умисне розкручення видів інфляції. Зроблено це було шляхом надання в 1991–1993 рр. представникам організованих злочинних угруповань, як правило перед черговим витком інфляції, великої кількості кредитів під символічні відсотки за рахунок кредитних ресурсів Ощадного та інших державних банків. Одержавши ці кредити, злочинці перед кожним підвищенням цін, під прикриттям створених ними «підприємницьких структур», заздалегідь скуповували за безцінь через свої корумповані зв'язки товарно-матеріальні цінності, вироблені в державному секторі економіки, а перед черговим витком інфляції реалізовували їх за цінами, які значно перевищували ціни скупки. Саме за рахунок таких махінацій значною мірою був накопичений первісний капітал.

Одночасно формувалася особлива верства суспільства, яка, використовуючи накопичені у процесі зміни форм власності кошти, потрапляла у політику, здійснювала перерозподіл сфер впливу, одночасно сприяючи створенню «тіньових» економічних та фінансових потоків, які почали функціонувати паралельно з офіційними. Серед правопорушень, які супроводжували зміну економічної системи, найбільшого поширення набули фінансові зловживання, недобросовісна конкуренція, ухилення від сплати податків, «відмивання» доходів, отриманих у результаті злочинної діяльності, та інші махінації.

З початком приватизації державного майна, комерціалізації банківської системи, лібералізації зовнішньоекономічної діяльності почався наступний етап мімікрії організованої злочинної діяльності, коли перші ролі стали виконувати не колишні лідери рекетирських угруповань, а нова формація більш інтелектуальних осіб з певним досвідом практичної роботи у сфері економіки та управління.

Саме внаслідок приходу до кримінальних комерційних структур таких осіб змінилася наявна складова організованої злочинної діяльності, тісно пов'язаної з корумпованим державним апаратом, а як результат – відчутними темпами почав зростати її вплив на економічне, політичне і соціальне життя держави [10]. Очевидним прикладом такого висновку може бути кримінальна справа відносно депутата ВРУ «Л», який в Кіровоградській області фактично очолював організовану злочинну групу.

Це не поодинокий приклад. Фактично весь період становлення незалежної України супроводжувався зростанням економічної злочинності. Якщо в 1991р. в країні було зареєстровано 34,8 тис. економічних злочинів, то у 1992 р. – 36,8 тис., 1993 р. – 41,3 тис., 1994 р. – 57,5 тис., 1995 р. – 57,8 тис., 1996 р. – 61,04 тис., 1997р. – 62,4 тис., 1998 р. – 65,3 тис., 1999 р. – 65,3 тис. У 2000–2003 рр. статистика дещо змінилась: у 2000 р. зареєстровано – 52,7 тис. злочинів, тоді як у 2003 р. – 43,2 тис., в 2004 р. – 44,2 тис., в 2005 р. – 45,1 тис. злочинів економічної спрямованості [11]. Така динаміка економічної злочинності вплинула фактично на всі сторони життєдіяльності суспільства.

Характерною рисою злочинності стало прагнення кримінальних структур закріпитися не тільки в економіці, а й у політиці. З цього приводу В. Тацій зазначає, що «...злочинність у сфері економічних відносин є поліпроблемним явищем. Це – чи не головне випробування для України як самостійної незалежної держави» [12]. Саме цей фактор суттєво вплинув на поглиблення процесу жорстокої конкуренції у намаганні встановити контроль над економічно прибутковими сферами та територіями. Злочинність дедалі більше консолідується, активізується її вплив на державний апарат. Її проникнення в структури влади та управління істотно знижує ефективність державного контролю за походженням і рухом капіталів та фінансових ресурсів. З цих причин зростає злочинність у кредитно-фінансовій системі, банківській сфері, у зовнішньоекономічній діяльності, а також у діяльності, пов'язаній з порушенням правил про валютні операції, з підробкою грошей та цінних паперів, шахрайством з фінансовими ресурсами, ухиленням від сплати податків. За даними Головного управління боротьби з економічною злочинністю МВС України у м. Києві не було жодної торговельної точки, де можна було зі 100-відсотковою гарантією придбати не фальсифіковану продукцію. Тільки за рік цією службою виявлено понад 72 тис. порушень прав споживачів, у тому числі майже 20 тис. фактів виробництва і продажу товарів, які не відповідають стандартам. Загалом в Україні протягом року призупинено діяльність 543 цехів, які займалися виробництвом і реалізацією фальсифікованої продукції [13].

Окремо слід розглянути основні детермінанти економічної злочинності в сучасній Україні. Розпад комуністичної імперії – СРСР відкрив доступ до необмежених державних ресурсів, навіть для тих, хто і не мріяв колинебудь туди потрапити. Загальний «економічний» інтерес та безмежні перспективи збагачення на базі вчорашнього загального народного добра об'єднав колишніх комуністів, націоналістів і бандитів в один союз. Народ в цей час лякали зростанням злочинності, видаючи за неї невеликі банди, які налічували 2–3 особи.

Справжня організована злочинність вирішувала свої питання в економіці, нарощувала капітал і вплив, а зго-

дом почала називатися промисловою, фінансовою та бізнес-елітою України. Тільки один приклад: СРСР залишив на спадок незалежній Україні – гори військової зброї та майна трьох військових округів. За оцінками експертів, все це добро тягнуло на 90 млрд дол. США. Деж ці гроші, де товар? Абсолютна більшість розкрадачів не понесла жодного покарання. І так не лише у військовій сфері. З дня розпаду СРСР і до цього часу залишається невизначеним статус профспілкового майна колишнього Союзу. Сьогодні вартість профспілкового майна сягає 200 млн дол. Це при тому, що у перші роки незалежності України майно профспілок оцінювалось в 3,5 млрд гривень! Лише через акціонерні товариства ФПУ, через ЗАТ «Укрпрофоздоровлення» було незаконно приватизовано близько 270 туристично-екскурсійних підприємств, 25 автобаз і відібрано у профспілок понад 110 санаторіїв, пансіонатів і будинків відпочинку [14].

Аналогічний стан справ в інших галузях економіки. Монополістичні об'єднання, які контролювали важку промисловість і створили потужні банки, були такими саме елементами самоорганізації суспільства, як і політичні партії правого спрямування, незалежні профспілки та всі інші «неформальні» структури. Прагнучи закріпити за собою державний апарат, олігархи почали створювати власні політичні партії, здатні вписатися в конституційну структурну систему і захищати їхні інтереси в органах влади. Першим на цей шлях став екс-прем'єр-міністр П. Лазаренко, який за лічені місяці розбудував регіональний блок «Громада» й спромігся подолати з ним чотиривідсотковий бар'єр на парламентських виборах у 1998 р. Спочатку сформувався дніпропетровський клан, у представників якого були давні, з радянських часів персональні зв'язки з центрами влади. Пізніше зміцнів донецький клан, який розвивався на тій самій виробничій базі. Сьогодні представники цих кланів не тільки фінансують політичні партії, а й зайняли дві третини місць у Верховній Раді України. Гасла окремих політичних сил про неприпустимість злиття влади і бізнесу так і залишилися гаслами.

Серед інших чинників зловживань у підприємницькій діяльності особливо слід виділити: безконтрольну і непідготовлену у правовому відношенні приватизацію державного майна у виробничій сфері та процесу роздержавлення в аграрному секторі; викривлені процеси лібералізації, зменшення кількості суб'єктів матеріального виробництва та збільшення посередницьких торгових структур; неадекватна цінова політика, порушення порядку ціноутворення з метою отримання надприбутку; порушення антимонопольного законодавства, дезорганізація та зловживання в паливно-енергетичному секторі економіки; недосконалість податкової політики; розрив інтегративних зв'язків суб'єктів матеріального виробництва; невиконання договірних зобов'язань, значне збільшення цивільно-правових деліктів та відсутність адекватного регулювання ними з боку правоохоронних органів і судової влади; зволікання з вирішенням питань щодо розвитку законодавства, що регулює відносини власності, господарювання і фінансів; неточність окремих визначень, термінів і понять в диспозиціях багатьох статей Кримінального кодексу, а часом і відсутність їх легальних визначень, що надає підстави довільного їх тлумач-

чення. Саме протягом першого десятиліття незалежності України були ухвалені закони, які мали регулювати нові ринкові відносини. Проте у своїй більшості вони були недосконалі, це був лише правовий каркас для регулювання раніше невідомих ринкових відносин. На той час вони були необхідні, оскільки законодавчий вакуум ще більше поглибив би криміналізацію економіки. Прикладом може бути Закон України «Про підприємництво», до якого згодом було внесено 35 змін і доповнень. А в Закон України «Про ПДВ» вже внесено близько 300 змін і доповнень?! Десятки змін було внесено в інші закони, що регулюють економічні відносини, що ще більше розширило простір для зловживань.

Лауреат Нобелівської премії в галузі економіки Джозеф Штігліц вважає, що один з найбільших експериментів минулого століття – перехід до ринкової економіки в країнах колишнього СРСР – фактично провалився. «Цей процес мав привести до безпрецедентного зростання добробуту, а замість цього вилився в безпрецедентне зростання бідності та нерівності», – сказав він на річних зборах Європейського банку реконструкції і розвитку в Лондоні. Розподіл державної власності через «квазілегальні» або повністю кримінальні механізми призвів до довгострокових негативних наслідків. Відомий економіст Штігліц з цього приводу зазначає: «Якщо ви отримали активи \$1-2 млрд шляхом незаконної приватизації, ви боїтеся, що наступний уряд їх відбере, і вважаєте за краще не реінвестувати гроші у своїй країні, а якнайшвидше вивезти їх. Діючи таким чином, олігархи користуються перевагами обох світів: недоторканністю прав приватної власності за кордоном і слабкими місцями у своїх країнах».

Обмежуючи владу та свободу дій державних чиновників, посилюючи конкурентність і відкритість, приватизація сама по собі є сильним антикорупційним важелем. Проте в Україні вона не стала таким механізмом, а навпаки – головним середовищем корупції та економічної злочинності. Приватизація пішла за найбільш невідповідною для більшості населення країни схемою: надала можливість кланово-монополістичним об'єднанням використовувати корупційні зв'язки з представниками влади, взяти під свій контроль основні галузі виробництва і забезпечити максимальні прибутки, а державі нанести колосальні збитки. Абсолютна більшість населення фактично залишилася поза цим процесом і нічого від нього не отримала. В результаті приватизація стала фактичним «лідером» і основним підґрунтям економічних правопорушень і корупції в нашій державі.

Процеси приватизації проходять по всьому світу, поряд з вирішенням головного питання – зміни форм власності, вони приносять значні фінансові надходження до бюджету країн. Бразилія, наприклад, за декілька років від приватизації одержала в бюджет – 24 млрд доларів США, Мексика – 16 млрд доларів. Переважна більшість приватизованих підприємств цих країн залишилася зосередженою на відповідну державну програму. В Україні ж результати значно скромні. Є лише один позитив: приватизація стимулювала прискорений розвиток ринкової економіки, формування класу приватних власників. За даними фонду держмайна України, кількість об'єктів, які змінили форму власності з початку процесу приватизації

(1992–2005 рр.), склала 96549. з них: державної форми власності – 25060 і комунальної – 71489.

Підбиваючи підсумки 18-річної приватизації державного і комунального майна в Україні слід зазначити, що цей процес був і продовжує залишатися одним з найбільш вражених кримінальними проявами. За деякими оцінками, абсолютна більшість об'єктів державної власності була приватизована виключно на корупційних засадах. Достатньо навести лише приклад приватизації комбінату «Криворіжсталь», у результаті якої його ціна була у декілька раз знижена, а державним бюджетом було недоотримано 15 млрд гривень, що підтвердила повторна приватизація. Поширилися різні форми приватизації державних підприємств. Особливо широкого розмаху набула «тіньова» приватизація. Акціонерні товариства формально залишаються державними, але всі фінансові потоки, пов'язані з функціонуванням підприємства, зокрема реалізацією продукції, опинилися у руках комерційних структур. Контролює таких приватних посередників адміністрація державних ВАТ. «Наближеним» фірмам набагато вигідніше заробляти на перепродажі виробленої держпідприємствами продукції, ніж їх приватизувати. Підсумком такої приватизації, за інформацією ДПА України, стало те, що 77,8 % українських приватизованих підприємств у результаті подальшого перепродажу потрапили під контроль офшорних фірм. Нерідко реальних власників багатьох підприємств, у яких держава продовжує мати невеликий пакет акцій, податкові органи навіть не можуть знайти. Отже, процес напівлегальної зміни власників поступово набув рис керованої «тіньової» приватизації [15].

При цьому поширеними стали такі зловживання як порушення пріоритетних прав трудових колективів при виборі форм власності і способу приватизації, отримання керівниками підприємств контрольних пакетів акцій, умисне заниження вартості майнових комплексів, несплата орендних платежів тощо [16].

Особливо корумпованою стала так звана приватизація через схему банкрутства (спочатку банкрутство, як правило, підставне, а потім продаж за символічну ціну кредиторам). Кримінальне забарвлення такої «приватизації» виявляється у спробі офіційно купити збанкрутілі підприємства у кілька разів дешевше за їх ринкову ціну. Статистика свідчить, що з часу набрання чинності Закону України «Про банкрутство» (1992 р.) через процедуру банкрутства пройшло близько 90 тис. підприємств. Значна частина з них була пропущена через процедуру фіктивного банкрутства [17]. Назважаючи на це, за організацію такого банкрутства (ст. 218 КК) в 2000–2007 рр. засуджено (за вироками, які набрали законної сили) лише чотири особи. Тодішнє керівництво держави лише констатувало такі факти, але реальної протидії не чинило. Ще в 2000 р. тодішній президент України, виступаючи на засіданні Координаційного комітету по боротьбі з корупцією і організаційною злочинністю, зазначав, що не в державних інтересах розробляється більшість сценаріїв у сфері приватизації. Розтягується за безцінь державна власність. Приватизація стала чи не найбільш спекулятивною сферою для відмивання «брудних» грошей, безкарної сваволі «тіньового» капіталу. Проте після такої гострої оцінки стану приватизації жодних додаткових механізмів проти-

дії таким зловживанням владою не включалось. На жаль, цей процес і сьогодні продовжує супроводжуватися чисельними недоліками концептуального, організаційного, економічного, інформаційного, нормативно-правового і кримінального характеру. Він органічно пов'язаний з недоліками функціонування системи державного управління та поширеною у її середовищі корупцією [19]. Внаслідок цього економічні відносини у державі серйозно деформовані, непрозорі, вони регулюються не нормами закону, а підзаконними актами, або приватними домовленостями, що стало реальним гальмом для розвитку підприємницької діяльності в Україні.

Так що ж таке економічна злочинність, які компоненти включає це поняття? Без чіткого визначення його сутності і змісту важко планувати реальні заходи протидії. Потреба відповіді на це питання обумовлена й тим, що і сьогодні це явище залишається недостатньо вивченим. Грунтовних досліджень з цієї проблематики поки що замало (серед таких праць виділяються лише монографії В. Поповича, А. Яковлева, А. Медведєва, М. Мельника). Як правило, економічна злочинність розглядається в контексті загальної злочинності в Особливій частині курсу кримінології (у підручниках під редакцією О. Джузи, Н. Кузнецової, А. Долгової, В. Кудрявцева, В. Емінова). Однак такий підхід до економічної злочинності, як особливо небезпечного явища, нівелює цю проблему до рівня загальнокримінальної злочинності. Тим часом злочини економічної спрямованості, як і корупція, відрізняються особливою небезпечністю, високоінтелектуальним характером, швидкою адаптацією злочинців до нових форм і методів підприємницької діяльності та банківських, валютних, митних операцій, і за своєю сутністю та наслідками становлять найбільшу загрозу цивілізованам ринковим відносинам в Україні [1].

Першим дослідником теорії економічної злочинності був американський кримінолог Е. Сатерленд. Саме він увів поняття «білокомірцевої» злочинності. Головними її ознаками він назвав обман та зловживання довірою. Його послідовники Терстеген, Кейзер надали більш конкретне визначення «білокомірцевої» злочинності: «... це антисуспільна, спрямована на збагачення поведінка осіб, які займають соціально престижне місце в суспільстві та в рамках своєї професійної діяльності діють таким чином, що при одночасній законослухняній поведінці решти осіб вони зловживають суспільною довірою, якою користується їхня група» [2].

Для розуміння цього феномену важливо прокласти межі між поняттям «економічні злочини» і «злочини в сфері економіки», оскільки ці поняття не тотожні. Так, О. М. Яковлев визначає економічну злочинність як сукупність корисливих зазіхань на порядок управління народним господарством, що вчиняються особами, які займають певні соціальні позиції у структурі економіки та виконують повноваження, пов'язані з цими позиціями. А пограбування, крадіжка – це злочин у сфері економіки [3]. Точніше визначення змісту економічної злочинності надає О. Литвак, який вважає, що економічна злочинність – це сукупність навмисних корисливих злочинів, що вчиняються посадовими особами, іншими працівниками підприємств і установ, незалежно від їх форм власності, шляхом використання посадового становища і місця роботи [4]. Подібну точку

зору висловлюють і російські дослідники. Так, відомий кримінолог А. Долгова розглядає економічну злочинність як складну сукупність кількох десятків складів злочинів, передбачених кримінальним законом, до яких належать розкрадання, незаконні угоди з валютними цінностями, виготовлення чи збут фальшивих грошей чи цінних паперів, укриття доходів від оподаткування, обман споживачів, укриття коштів в іноземній валюті, незаконне підприємництво у торгівлі, контрабанда, випуск, продаж товарів, що не відповідають вимогам безпеки, та інші злочини». Серед головних ознак економічної злочинності вона називає високу латентність, тісний зв'язок з організованою злочинністю, корисливу мотивацію та стійкі негативні тенденції [5]. Точніше і предметніше визначення економічної злочинності надала професор Є. Дементьєва. На її думку, кримінально карані діяння в економіці здійснюються: в процесі професійної діяльності; в межах та під прикриттям законної економічної діяльності; мають корисливий характер; характеризуються постійним систематичним розвитком; причиняють шкоду економічним інтересам держави або громадянина та вчиняються фізичними або юридичними особами, які діють в інтересах фірми або підприємства [6]. Н. Ф. Кузнецова і Г. М. Миньковський до економічних відносять злочини, що скоюються з корисливих мотивів у сфері економіки особами в процесі їх професійної діяльності і які посягають на власність та інші інтереси споживачів, партнерів, конкурентів, держави, а також на порядок управління економічною діяльністю у різних галузях господарства [7]. Таким чином, узагальнюючи ці визначення, слід констатувати, що економічна злочинність – це, передусім, діяння, прямим мотивом яких є економічна вигода суб'єкта, вони мають корисливий характер, а метою є привласнення недозволеного [8]. Щоб злочин вважався економічним, він має бути неодноразовим, тривалим, скоюватись систематично і в рамках економічної діяльності, яка сама по собі не є примітивною [9].

Кримінальне законодавство України не надає визначення поняття економічного злочину, а терміни «економічна злочинність» чи «злочин у сфері економіки» у ньому взагалі відсутні, але загальна характеристика таких діянь під іншою назвою надається в розділі VII Особливої частини Кримінального кодексу України «Злочини у сфері господарської діяльності» та у розділі VI «Злочини проти власності». У російському Кримінальному кодексі є спеціальний розділ «Економічна злочинність». Вважаємо, що з урахуванням особливої небезпеки таких злочинів, доцільно ввести поняття «економічна злочинність» і в кримінальне законодавство України.

Висновки

Вищерозглянуті аргументи і проблеми засвідчують, що рівень криміналізації і корумпованості української економіки це фактори, які визначально вплинули на її розвиток і модернізацію, стали серйозними гальмом щодо інтеграції в європейські економічні структури. З таким кримінальним забарвленням українська економіка навряд чи стане суб'єктом світових глобалізаційних процесів. Антикримінальні і антикорупційні заходи, що декларує влада, залишилися нереалізованими, що й обумовило криміналізацію економіки.

Уповання лише на посилення кримінальної репресії, як свідчить досвід, не може дати довготривалих і реаль-

них результатів. В СРСР Кримінальне законодавство передбачало навіть смертну кару за розкрадання соціалістичної власності в особливо великих розмірах, але результат відомий. У сьогодишньому Китаї за останні роки смертні вироки за корупцію судді винесли майже відносно 10 тис. чиновників, проте її рівень не зменшується. Реальний заслін криміналізації підприємницької діяльності можуть поставити тільки реформи. Вони повинні бути направлені, перш за все, на забезпечення свободи підприємницької діяльності (сьогодні Україна по цьому показнику займає одне з останніх місць серед країн світу) та посилення захисту власності, що продовжує стримувати надходження до економіки України іноземних інвестицій, та стимулює вивіз капіталу за кордон.

Дуже важливий антикорупційний важіль – дерегуляція економічної діяльності, обмеження втручання у цю діяльність держави, скорочення числа ліцензованих робіт, спрощення процедури реєстрації компаній і фірм та їх закриття; упорядкування підстав і термінів контрольних перевірок суб'єктів бізнесу. Важливим антикримінальним механізмом повинні стати також реформування податкового законодавства, зменшення податкового тиску, який заганає бізнес в «тінь».

Такою самою мірою важлива реформа митного законодавства, особливо з урахуванням того, що близько 60–70 відсотків продукції, що виробляє економіка України, зорієнтована на експорт. Паралельно всі ці заходи повинні супроводжуватися зусиллям держави на втілення у підприємницьку діяльність чесності, прозорості, культури. Тільки комплекс цих важелів, в поєднанні з реальною боротьбою з корупцією, може дати реальні результати і оздоровити підприємницьку діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Шульженко Ф. П. Невмержицький С. В. Правові проблеми економічної безпеки України /Шульженко Ф. П. Невмержицький С. В. // Теоретичні та практичні проблеми правового забезпечення соціально-економічного та політичного розвитку суспільства і держави: Монографія. –К.: КНЕУ, 2006.–С. 481–602.

In the article of isleduyutsya reason of kriminalizacii of predprinimatel's'koy activity in the country of the state of criminality in this sphere and mechanisms of counteractions.

В статтє исследуются причины криминализации предпринимательской деятельности в стране, состояние преступности в этой сфере и механизмы противодействий.

ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ АНТИЧНИХ ПЕРШОДЖЕРЕЛ ТА ІСТОРІОГРАФІЇ РИМСЬКО-ПРАВОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ ДОБРОСОВІСНОСТІ (BONA FIDES)

Шаркова І. М.,

здобувач НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

У статті аналізуються особливості історіографії та джерелознавства римсько-правової концепції добросовісності (bona fides). На основі контент-аналізу текстів античних першоджерел було здійснено їх оптимізацію. Періодизація античної історіографії та її систематизація надала можливість виявити тих авторів, які безпосередньо досліджували історію bona fides в римському праві.

Ключові слова: римське приватне право, добросовісність, першоджерела, антична історіографія, Дигести Юстиніана, контент-аналіз.

Пам'ятники римського права, як відомо, є чисельними і різноманітними. Водночас питома вага доступних для широкого кола вітчизняних дослідників джерел (тобто тих, які отримали переклад російською та укра-

2. Кабанов П. А. Понятия и формы проявления злоупотребления властью в сфере политики /П. А. Кабанов// Вестник научных трудов Нижнекамского филиала Московского гуманитарно-экономического института. – Вып. 2. Ч.2. Вопросы борьбы с преступностью/ Отв. ред. П. А. Кабанов.–Нижнекамск: НКФ МГЭИ, 2000. – С. 51-70.

3. Яковсон Л. Н. Реформа государственной службы: интересы и приоритеты /Л. И. Яковсон// Общественные науки и современность. – 2002. – № 3. – С. 130–134.

4. Литвак О. М. Державний вплив на злочинність: кримінально-правове дослідження. //Литвак О. М. – К.: Юринком Інтер, 2000. – С. 86.

5. Криминалогия: учебник для юрид. вузов/ Под ред. В. Н. Булакова, В. П. Сальникова, С. В. Степашинна. – СПб.: Санкт-Петербургский университет МВД, 1999. – С. 264.

6. Дементева Е. Законодательство США и Германии в области борьбы с – экономической преступностью /Е. Дементева // Государство и право. – 1993. –№ 3-4. – С. 114–136.

7. Криминалогия: Учебник/ Под ред. Н. Ф. Кузнецовой, Г. М. Минковского.–М.: «Прогрес», 1998. –С. 82.

8. Экономическая безопасность / Под ред. Сенчагова В. К. – М.: ЗАО «Финстатинформ», 1998, – С. 21.

9. Экономическая преступность //Свенсон Бу. – М: «Прогресс», 1987. – С. 149.

10. Кузнецова Н. Ф. Коррупция в системе уголовных преступлений: материалы «круглого стола» / Н. Ф. Кузнецова// Вестник Московского ун-та. – 1993. – № 3. – С. 43–47.

11. Гега П. Т. Криміногенна ситуація в Україні за роки незалежності /П. Гега., Л. Доля //Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 12. – С. 83.

12. Тацій В. Я. Научное обеспечение путей противодействия коррупции в Украине. /В. Я Тацій, В. Н. Борисов// Громадська експертиза. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні. – К: 2004. – Вип. 4. – С. 44–48.

13. Литвиненко В. Фальшивая колбаса //КТ. – 2001, 17 декабря.

14. Овдиенко Н. Кто использует имущество профсоюзов? /Н. Овдиенко // Голос Украины. – 2006, 14 января.

15. Сучасний стан «тіньової економіки України» //Дані служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади НБУ. ВВ. – К.: 2003.

16. Пасхавер О. Українські реформи, або приватизацію ніхто не любить// Дзеркало тижня. – 2003, 6 вересня.

17. Гега П. Т. Порівняльний аналіз інституту банкрутства /П. Т. Гега. //Боротьба з організованою злочинністю: Теорія і практика: Наук.-практ. журнал. – К., 2004. – № 9.– С. 28–38.

In the article of isleduyutsya reason of kriminalizacii of predprinimatel's'koy activity in the country of the state of criminality in this sphere and mechanisms of counteractions.

В статтє исследуются причины криминализации предпринимательской деятельности в стране, состояние преступности в этой сфере и механизмы противодействий.

ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ АНТИЧНИХ ПЕРШОДЖЕРЕЛ ТА ІСТОРІОГРАФІЇ РИМСЬКО-ПРАВОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ ДОБРОСОВІСНОСТІ (BONA FIDES)

Шаркова І. М.,

здобувач НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

У статті аналізуються особливості історіографії та джерелознавства римсько-правової концепції добросовісності (bona fides). На основі контент-аналізу текстів античних першоджерел було здійснено їх оптимізацію. Періодизація античної історіографії та її систематизація надала можливість виявити тих авторів, які безпосередньо досліджували історію bona fides в римському праві.

Ключові слова: римське приватне право, добросовісність, першоджерела, антична історіографія, Дигести Юстиніана, контент-аналіз.

Пам'ятники римського права, як відомо, є чисельними і різноманітними. Водночас питома вага доступних для широкого кола вітчизняних дослідників джерел (тобто тих, які отримали переклад російською та укра-

їнською мовами) є невинувато малою у порівнянні з тими, які залишилися не перекладеними з латини і давньогрецької або перекладені сучасними європейськими мовами (переважно італійською, німецькою, англійсь-